

льтури організації / В.М. Мороз // Корпоративна культура організацій ХХІ століття: збірник наукових праць X Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (15 жовтня 2013 р., м. Краматорськ). – Краматорськ : ДДМА, 2013. – 188 с. – С. 55–62. 6. Окольская Л.А. Эволюция трудовых ценностей и норм в Западной Европе / Окольская Л.А. // Социологические этюды: сборник статей. – М.: Институт социологии РАН, 2006. – С. 163–182. 7. Осічнюк Ю.В. Філософія: навч. посіб. / Осічнюк Ю.В. – К.: Атіка, 2003. – 464 с. 8. Рахманов А.Б. «Хозяйственная этика мировых религий» Макса Вебера: субъективные и объективные предпосылки создания, анализ концепции / А.Б. Рахманов // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. – 2009. – № 4. С. 184–199.

*Мотенко Я.В.
м. Харків, Україна*

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 рр. У ЗАКОРДОННІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Використання здобутків зарубіжної історіографії стало важливою складовою сучасних історичних досліджень, присвячених добі Української революції 1917–1921 рр. Так, наприклад, В.Ф. Верстюк і В.І. Семененко неодноразово звертаються до історичних праць, що були опубліковані в Польщі, Великобританії, Франції. [1, 2]. О.В. Козеродом була здійснена спроба історіографічного дослідження групи закордонних видань, що висвітлюють перебіг Громадянської війни в Україні у 1919–1920 рр. [3, 4].

У пропонованій роботі ставиться мета здійснити короткий історіографічний огляд джерел присвячених висвітленню подій 1917–1921 рр. в Україні та надрукованих за межами СРСР і пострадянського простору. Наявну літературу з тематики дослідження можна умовно поділити на дві групи. До першої віднесено праці вчених Західної Європи і США. Другу групу складають праці представників української діаспори. До найзмістовніших досліджень з першої групи джерел належить праця доктора Джеймса Мейса «Комунізм і дилеми національного визволення. Національний комунізм в Радянській Україні 1918–1933» [5]. Вивчаючи процес виникнення, становлення і розвитку націонал-комунізму в Україні, автор обрав предметом свого дослідження стосунки Комуністичної Партії України (боротьбистів) з іншими політичними організаціями, що боролися за владу в Україні під час Громадянської війни. На думку дослідника КПУ(б) була однією з найвпливовіших партій Української ре-

волюції 1917–1921 рр., оскільки прагнення боротьбистів створити Українську Радянську Республіку з власним незалежним від Москви центром управління народним господарством відповідало інтересам більшості українського селянства [5, р. 60–61]. Неможливість поєднання в політиці й на практиці вимог Української революції з основними принципами політичної доктрини більшовизму стала, на думку автора, головною причиною самоусунення КПУ(б) з політичної арени в березні 1920 р. [5 р. 62]. Торкаючись аграрного питання, Дж. Мейс доводить, що українське селянство сприймало політику воєнного комунізму, як утиск не лише власних економічних, а й національних прав, оскільки надзвичайні продовольчі заходи в Україні, значною мірою, здійснювались російськими продзагонами [5, р. 65–66]. Таким чином, автор вказує на тісний зв'язок соціальних і етнічних протиріч, що накопичились в Україні на той час. Аналізуючи аграрну політику КП(б)У, дослідник піддає нищівній критиці практику створення комбідів і комнезамів [5, р. 66–67]. Саме впровадження цих органів влади на селі в поєднанні з продрозкладкою і створенням комун Дж. Мейс вважає головними причинами виникнення широкомасштабного антикомуністичного селянського повстанського руху в Україні [5, р. 65]. В зв'язку з цим автор відкидає твердження про бандитський характер махновського руху і наголошує, що ліквідувати повстанство більшовики змогли лише після введення НЕП [5, р. 65–66].

Проте, відзначаючи позитивні риси даної наукової роботи, не можна не звернути увагу на надто побіжне висвітлення автором заходів, безпосередньо пов'язаних з вирішенням земельного питання в Україні. Сконцентрувавши свою увагу на політичному аспекті цього питання, автор явно знехтував історико-економічним аналізом даної проблеми, не використавши у роботі статистичних матеріалів, що, з огляду на об'єм і якість джерельної бази монографії, було цілком можливим.

До наукових праць узагальнюючого характеру належить монографія професора історії Неапольського університету Андреа Граціозі «Нова, унікальна держава. Дослідження радянської історії, 1917–1937» [6]. Вказана праця є спробою розкрити основні напрямки політичного, економічного і соціального розвитку земель колишньої Російської імперії протягом перших двадцяти років після падіння династії Романових.

У своїй праці А. Граціозі приділяє значну увагу подіям, що відбувалися в Україні у 1918–1922 р. На основі аналізу документів ВУНК (Всеукраїнської Надзвичайної Комісії) автор приходять до висновку, що українські селяни були введені в оману спокусливими обіцянками російських більшовиків [6, р. 72]. Підтримавши у збройній боротьбі спочатку РКП(б), а згодом КП(б)У, українське селянство, несвідомо зрадило власні економічні й національні інтереси [6, р. 72–73]. Дослідник, використовуючи істори-

ко-порівняльний метод при вивченні селянських повстань в Україні й Росії, намагається довести, що головною складовою тодішнього громадянського конфлікту було протистояння широких селянських мас і урядових структур [6, р. 73]. А. Граціозі вважає, що, поряд з причинами економічного характеру, важливим фактором у загостренні збройного протистояння в Україні були й етнічні протиріччя. З одного боку, ситуацію погіршувало українофобство керівного ядра РКП(б) й КП(б)У, з іншого, давалися взнаки антисемітські настрої серед українського селянства. Причиною юдофобства українського селянина автор називає активну участь євреїв в більшовицьких каральних органах і заходах, спрямованих проти православної церкви [6, р. 88]. Проте, віддаючи належне сумлінності дослідника у вивченні національного, політичного, мілітарного аспектів селянського повстанського руху в Україні, потрібно вказати на поверховість висвітлення автором процесу аграрних перетворень, зокрема історії створення колективних сільських господарств.

Серед робіт з другої групи джерел привертає увагу наукова розвідка «Нова Україна» доктора Луки Мушича, головного редактора газети «Свобода» (офіційного друкованого органу Української Національної Асоціації). Аналізуючи роботу Л. Мушича потрібно вказати на її тенденційність. Події Української революції 1917–1921 рр. автор висвітлює з позиції відвертого прибічника внутрішньої і зовнішньої політики Української Центральної Ради. Л. Мушич дає виключно позитивну характеристику діяльності М.С. Грушевського, В.К. Винниченка, С.В. Петлюри, водночас піддаючи нещадній критиці внутрішню і зовнішню політику гетьмана Української Держави П.П. Скоропадського [7, р. 551–574]. Для Л. Мушича ключовим моментом у вирішенні долі Української революції є збройне протистояння армії УНР і РРФСР. Автор відводить українському селянству другорядну роль в подіях Громадянської війни. Л. Мушич оминув своєю увагою такі питання як: ідеологія селянського повстанського руху та аграрні заходи тогочасних державних утворень в Україні. Єдиний селянський лідер, котрий удостоївся згадки в праці Л. Мушича є Н.І. Махно. Автор характеризує його як «селянського анархіста», видатного організатора «анархічних селянських банд», що тривалий час воювали на півдні України проти всіх режимів [7, р. 556–557]. Автор не приховує своїх антипатій до більшовиків, проте не вдається до аналізу їхніх економічної і політичної програм. Відсутнє в праці Л. Мушича і висвітлення проблеми українського націонал-комунізму.

Панас Феденко, викладач Українського Вільного Університету у Празі, у своїй праці «Україна. Її боротьба за свободу» висвітлює внутрішньополітичну і зовнішньополітичну діяльність Української Центральної Ради. Автор ставить перед собою мету довести західному читачеві, що

українці належать до державних націй, а їхня держава була знищена внаслідок інтервенції збройних сил більшовицької Росії [8, р. 19–20]. Висвітлюючи хід подій 1917–1920 рр. П. Феденко акцентував головну увагу на мілітарному і дипломатичному аспектах Української революції. Аграрна проблематика розглянута вкрай поверхово. Автор констатує факт негативного ставлення селянства до великого поміщицького землеволодіння [8, р. 24]. Саме невдоволення українського селянства спробами відновлення поміщицьких латифундій режимом гетьмана П.П. Скоропадського П. Феденко вважає однією з головних причин падіння Української Держави. Автор відзначає невдоволення аграрного населення України продовольчими реквізиціями як німецьких і айстро-угорських окупаційних військ, так і більшовицьких продзагонів [8, р. 24–28].

Однак автор не розкриває протиріч між національною і соціальною складовою селянського руху в Україні, уникає детального вивчення земельного питання, замовчує факти, що свідчать про підтримку значною частиною українського селянства окремих положень аграрної політики більшовиків. Відсутність науково-довідкового апарату теж не прикрашає роботу П. Феденка.

Вигідно відрізняється від вищерозглянутих робіт праця Джона Решетара «Українська революція 1917–1920 рр.» [9]. Спираючись на широке коло джерел, Дж. Решетар ставить перед собою мету визначити головну причину поразки українського національно-визвольного руху в Громадянській війні. Об'єктом дослідження автор обрав широкий спектр політичних, економічних, культурних стосунків, що склалися між етносами, які населяли Україну у 1917–1920 рр. Дж. Решетар приходиться до висновку, що головною причиною поразки спроб відновити українську державність була «національна несвідомість» українського селянства. [9, р. 319–320]. Дж. Решетар вказує на те, що головним імперативом для українського селянина було забезпечення прожиткового мінімуму, задоволення культурних потреб мало для нього другорядне значення. Ситуацію погіршували консервативність світогляду українського селянина і його негативне ставлення до міського середовища. Автор наголошує, що головною складовою ідеології селянського руху в Україні було прагнення захистити власні місцеві інтереси, часто нехтуючи інтересами загальнонаціонального масштабу [9, р. 320–321]. Саме поєднання егоїзму українського селянина з його неграмотністю, на думку Дж. Решетара, призвело до прагнення вирішити земельне питання шляхом радикальних перетворень. Нездатність українського селянства усвідомити, що його економічні інтереси може захистити лише власна держава, Дж. Решетар вважає головною причиною виникнення махновщини. Розглядаючи економічні, політичні і культурні заходи махновців, автор змушений констатувати,

що ідея анархізму виявилися для селянина значно привабливішою ніж ідея української державності [9, р. 250–251].

Таким чином, зарубіжні історики і представники української політичної еміграції визначають хронологічні межі Української революції 1917–1920 рр. або 1917–1921 рр. Спільним для закордонних історичних праць є одностайна критика більшовицьких аграрних перетворень в Україні. Загальним недоліком розглянутих робіт є слабкий історико-економічний аналіз аграрної проблеми в Україні на початку ХХ століття. Важливе місце в даних наукових роботах посідає питання етнічних протиріч. Більшість авторів акцентують увагу на російсько-українському і україно-єврейському етнічних конфліктах, вказуючи на їх економічні, політичні і національно-культурні передумови.

Список літератури: 1. Верстюк В.Ф. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні. 1918–1921 / В.Ф. Верстюк. – К. : Наукова думка, 1992. – 368 с. 2. Семененко В.І. Історія Східної України. Поновлення кайданів (1917–1922 роки) / В.І. Семененко. – Х. : Основа, 1995. – 400 с. 3. Козерод О.В. Громадянська війна в Україні в 1919–1920 рр. в зарубіжній історіографії (60 ті – початок 90-х рр.) Вісник ХДУ / О.В. Козерод. // Історія України. – 1996. – № 387. – С. 143–151 4. Козерод О.В. Зарубіжна історіографія білого руху в Україні в 1920-ті рр. / О.В. Козерод. //Збірник наукових праць ХДПУ ім. Г.С. Сковороди: серія «історія та географія». – 1999. – № 3. – С. 33–40 5. Mace, James E. Communism and the dilemmas of national Liberation National Communism in Soviet Ukraine 1918–1933 / James E. Mace. – Cambridge, Massachusetts, 1983. – XIV, 334 p.; 6. Graziosi, Andrea A new, peculiar state. Explorations in Soviet History, 1917–1937 / Andrea Graziosi. – Westport, Connecticut, London. – 2000. – 272 p. 7. Myshuh, L. Resent Ukraine / L. Myshuh. // Hrushevsky, M.A History of Ukraine. – Archon books, 1970. – P. 551–574 8. Fedenko, P. Ukraine. Her struggle for freedom / P. Fedenko. – Augsburg: Free Ukraine, 1951. – 80 p. 9. Reshetar, John S., Jr. The Ukrainian revolution, 1917–1920 / John S., Jr. Reshetar. – Princeton, 1952. – 363 p.

*Озерский Ю.И.
г. Харьков, Украина*

ГЕРОИЗМ НАРОДА ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ НА ПРИМЕРЕ СОТРУДНИКОВ ХПИ

Совсем скоро придет день, который ознаменует 70 лет со дня окончания страшной войны. Она не обошла ни одну семью в нашей стране. Не стали исключением и семьи сотрудников ХПИ. К сожалению, ни су-